

Hogyan válaszolhatnak a civil jogvédők a kormányzati támadásokra?

Az Eötvös Károly Intézet elemzése a jogvédő szervezetek elleni kormányzati támadásokról

A kormányzat újabb gyűlöletkampánya a kormánykritikus civileket bűnbakként kezeli és ellenük hangolja a közvéleményt. Ezzel el akarja terelni a figyelmet a rossz kormányzásról, az állami korrupcióról, egyúttal szűkíteni igyekszik az elfogadható politikai álláspontok körét.

Mivel az önmaga működését egyre titkosabbá tevő kormányzat legújabb ötletei nem a közélet tisztaságát szolgálják, ezek megvitatásra alkalmatlanok, céljuk a megfélemlítés. A közös ügyeinkben a részvétel, azaz a politizálás a civil szervezetek kifejezett küldetése. A kormánynak valójában kötelessége lenne, hogy az információs szabadság érvényesítésével is támogassa a civilek véleményalkotását. A civil szervezetek véleménynyilvánítási szabadsága nagyobb, mint a kormány jogszerű politikai kommunikációs lehetőségei.

I.

Az elmúlt hetekben szintet lépett a kormány intézkedéseit gyakran bíráló jogvédő szervezetek elleni támadás. A kormányfő egyik év végi interjújában arról beszélt, 2017 a Soros György által szimbolizált erők „kiszorításának” éve lesz. Az állampártként viselkedő kormánypárt frakcióvezető-helyettese az idegen ügynökként ábrázolt szervezetek „eltakarításáról” beszélt. Nyilvánosságra kerültek a tervezett jogalkotásnak azok a részletei, amelyek például a külföldi forrásokból is gazdálkodó szervezetek vezetőit a közhatalmat gyakorló politikusokhoz hasonló vagyonynyilatkozatra köteleznék. A kormányzat szerint az új szabályt a politikai élet átláthatósága indokolja, noha a megtámadott szervezetek működése és finanszírozása a részletekbe menően ma is nyilvánosan hozzáférhető.

A jogvédő szervezetek gazdálkodásának átláthatósága konszolidált viszonyok között ésszerűen megvitatható kérdés. Erre most nincs lehetőség. Annyit azonban le kell szögeznünk, hogy a közhatalom képviselőinek átláthatóbbnak kell lenniük, mint a közügyeket tárgyaló civil szervezeteknek. Az a kormányzat pedig, amely működését egyre titkosabbá tette, kétes erkölcsi alappal kéri másokon számon a transzparenciát. A mostani helyzetben naivítás volna abból kiindulni, hogy a kormánypárt politikusai a közélet tisztaságát akarnák erősíteni. A kormánypárt nem tisztánlátást akar, hanem már a vita megkezdése előtt ítéletet hirdet és támad, a megtámadott védekezési lehetőségeit pedig korlátozza, a közvéleményt megpróbálja ellenük hangolni. Ennek keretében a közélet befolyásolásának a szándékával „vádolja” ezeket a szereplőket—mintha ugyan bűn lenne, hogy magyar állampolgárok azzal a céllal képviselik nyilvánosan erkölcsi meggyőződésüket,

hogy polgártársaikat meggyőzzék. Eközben Magyarországon a 21. században(!) a kormányzati kommunikációban a „külföldi” szót immár becsmérítő hangsúllyal használják. Szerintük a kormány népszavazáson elbukott menekültellenes politikájának bírálata magában is egyenértékű az idegen érdekek és hatalmak kiszolgálásával, mintha a megszólalók szóláshoz való joga attól függene, hogy véleményükkel támogatják-e a kormányt.

A kormánypárt vezetőinek mondatai egyértelművé teszik, retorikai rohamaik valódi célja a „legitim” politikai álláspontok körének korlátozása, a jogvédő szervezetekkel szemben ellenséges társadalmi légkör kialakítása, a potenciális támogatók és együttműködő partnerek elriasztása, és ezáltal az anyagi és emberi utánpótlási lehetőségek elapasztása. Függetlenül attól, hogy a jogvédő szervezetekkel szemben milyen ésszerű átláthatósági követelmények támaszthatók, a mostani támadások nem ezekről, hanem a magyar közélet néhány markáns véleményt képviselő szereplőjének ellehetetlenítéséről szólnak, és ennek megfelelően kell hozzájuk viszonyulni. Vagyis úgy, mint az egykor volt magyar demokrácia nyomokban még fellelhető elemeit és szellemét képviselő szereplők elleni támadásról. Amikor a kormánypárt illetékese a kritikus szervezetek eltakarításáról beszél, valójában a demokratikus köztársaság maradványait akarja eltüntetni.

II.

Valószínűleg a megtámadottak akkor járnak el helyesen, ha a kormányzatot szavai és cselekedetei alapján ítélik meg, és nem kísérelteznék az esetleges elterelő hadműveletek és titkos tervek felfejtésével. Ahelyett, hogy fejüket a homokba dugnák, bölcsebb a korlátoltságot korlátoltságnak, az erőfitogtatást pedig támadásnak értékelni és ezekkel szembeszállni. A kormányzat az eddigi tapasztalat szerint az erőt és az eltökéltséget tiszteli, a megtámadott kompromisszumkészségét viszont hajlamos behódolásként értelmezni.

Ebben a helyzetben nem várható el a civilektől, hogy a kormány terveire ésszerűen megvitatható javaslatként tekintsenek, és annak címzettjeként a tőlük elvárt transzparencia lehetséges mértékét és eszközeit elemezzék. Ezt a kormány könnyen vádjai igazolására használhatja, intézkedéseit pedig társadalmilag megalapozott és az érdekeltekkel is megvitattott szabályozásnak tüntetheti fel. A civil szervezetek más, konszolidált körülmények között alappal dönthetnének úgy, hogy a törvényi előírások teljesítésénél többet tesznek működésük és finanszírozásuk átláthatóságának biztosítása érdekében. Ha viszont jelen helyzetben elébe menve a kormány javaslatának, önként elfogadják a jogkorlátozást, azzal akaratukon kívül is megerősíthetik azt a hamis kormányzati sugalmazást, hogy csak az titkolózik, akinek rejtegetni valója van.

III.

A kormányzati szándékok értékeléséhez és a civil szervezetek által követendő magatartás megválasztásához az alábbiakra kell figyelemmel lenni:

1. A civil jogvédő szervezetek számára nem csak lehetőség, hanem kifejezett rendeltetés a közügyekben való részvétel, más szavakkal: a politizálás. Egy politikai berendezkedést akkor minősíthetünk demokratikusnak, ha biztosított a társadalmi nyilvánosság, a polgárok tájékozódhatnak a közügyekről, és azok szabadon megvitathatóak. A közügyek megvitatásában az erre megválasztott kormánypárti és ellenzéki politikusok, a kifejezetten erre vállalkozó pártok mellett nélkülözhetetlen szerepe van a sajtónak, és részt vehet benne valamennyi polgár egyénileg és szabadon létrehozott szerveződések útján egyaránt. Alkotmányos alapkövetelmény, hogy a kormányzati politikáról és a közhatalmi döntésekről azok is elmondhassák véleményüket, akik a kormányzati állásponttal nem értenek egyet. **A civil szerveződések gyakran az adott esetben kisebbségben maradt, de morálisan megalapozott vélemények képviselőinek garanciái.** Az ő szabad véleménynyilvánításuk, ha az a sajtó és a nyilvánosság más csatornáinak közvetítésével másokhoz is eljuthat, az egyik alapja annak, hogy megfogalmazódjon a mindenkor kormányzati álláspont alternatívája.

2. A közügyek megvitatásában a közélet különböző szereplőinek részvételét eltérő érvek alapozzák meg, és ebből következően tevékenységüknek, véleménynyilvánításuknak máshol húzódnak a korlátai is. A közhatalmi szervek tevékenységének alapja a demokratikus legitimitáció, a kormányzati hatalomgyakorlás alapja a választópolgároktól a választásokon kapott felhatalmazás. Ezzel szemben **a civil szervezetek működését a mindannyiunkat megillető alapjogok alapozzák meg.** Minden polgárnak joga van ahhoz, hogy a közügyekben részt vegyen, a véleménye kialakításához szükséges információkhoz hozzá jusson és véleményének hangot is adjon. Mindenkinek alapvető alkotmányos joga van ahhoz is, hogy mindezekre a célokra, az egyesülési szabadság alapján, másokkal együtt szervezeteket hozzon létre. E jogok gyakorlása senkitől nem vitatható el, akire a közügyekben hozott döntések hatással vannak. A részvétel joga éppúgy gyakorolható egyénileg, mint másokkal közösen, például jogvédelemmel foglalkozó civil szerveződések keretei között. Nyilvánvaló ostobaság a civil szervezetekkel szemben a választások útján elnyerhető demokratikus legitimitáció igényét támasztani. Sem a jogvédő szervezetek működésének, sem pedig nézeteik képviselőinek nem feltétele, hogy a választópolgárok megválasszák őket erre a feladatra.

3. A kormányzat, illetve a pártok és civil szervezetek által megfogalmazható politikai álláspontok határai is máshol húzódnak. A kormánynak nincsenek alapvető jogai. A kormány tevékenységét alkotmányos feladat- és hatáskörei alapozzák meg, és ugyancsak az alkotmányos előírásokból következnek a kormány politikai megnyilvánulásainak korlátai. A kormány alkotmányos kötelezettsége az alkotmányos értékrend, a jogállamiság, a demokrácia és az emberi jogok tiszteletben tartása és védelme; ezekkel ellentétes politikai

álláspontot alkotmányosan nem képviselhet. A civil szerveződések – mivel az alapjogok alanyai – szabadsága nagyobb, véleménynyilvánításuk annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül mindaddig védett, amíg azzal nem okozzák mások jogainak sérelmét.

Ha a civil szervezetektől elvárják, hogy tevékenységükkel, nézeteikkel ne sértsék a kormányzati politikai törekvéseket, azzal még a kormányra vonatkozó korlátoknál is szigorúbb korlátokat szabnának alapjogaik gyakorlásának. **A kormányzat nem támaszthat olyan elvárást, hogy a civil szerveződések álláspontja ne sértse, sőt támogassa a kormányzati politikát.** Ellenkezőleg: **a közhatalom-gyakorlóknak a polgároktól és szerveződéseiktől is az általában elvárhatónál nagyobb mértékben, jobban kell tűrniük a kritikát, a társadalmi ellenőrzést, az ellenvéleményeket.**

4. Ha lenne tisztességes párbeszéd, volna mit megvitatni. A közhatalmi döntéshozatali folyamatot óvni kell az illetéktelen befolyástól, mindazoknak pedig, akik részt vesznek a ügyek megvitatásában és álláspontjuk kinyilvánításával hatást akarnak gyakorolni másokra, ezért nagyobb betekintést kell engedniük működésükbe, mint az átlagembernek. Nagyobb a tűrés kötelezettsége a politikai közszereplőknek, és hozzájuk hasonlóan a politizáló civil szervezeteknek és az e szervezetek nevében beszélő magánszemélyeknek is. Ahhoz ugyanis, hogy a közvitában álláspontjuk mások által bírálható legyen, azzal szemben mások megalapozottan tudják megfogalmazni ellenvéleményüket, szükség lehet a civil szervezetek tevékenységükkel összefüggő adatainak megismerésére, nyilvánosság elé tárására is. Alkotmányosan is igazolható tehát a civil szervezetek működésének transzparenciája. Ez az **átláthatóság különféle jogi eszközökkel érhető el, amelyek mindegyikének ki kell állni az alapjog-korlátozás alkotmányos próbáját, hiszen ezek az eszközök a polgárok és szerveződések alapvető alkotmányos jogait (magánszférához, illetve személyes adatok védelméhez fűző jogait) korlátozzák.**

Az alkotmányos vizsgálat egyik első kérdése, hogy milyen célt szolgál az alapjogokat korlátozó szabály, és az a cél alkotmányosan elfogadható-e. Az átláthatósági intézkedésnek pedig alkalmasnak kell lennie arra, hogy ezt a célt előmozdítsa. Nem választható olyan eszköz, amely a cél érdekében a szükségesnél jobban korlátozza az alapjogokat, és az okozott sérelemnek arányban kell állnia a jogkorlátozással elért előnyökkel. **A külföldi támogatásban részesülő szervezetek nyilvántartása, listázása vagy más jellegű megkülönböztetése biztosan nem állja ki a szükségesség próbáját. A civil szervezetek vezetőinek – akik sem közhatalmat nem gyakorolnak, sem közpénzeket nem költenek – vagy nyilatkozatra kötelezése pedig minden bizonnyal alkalmatlan a feltételezett célok elérésére.** A civil szervezetek és az ott dolgozók jogainak korlátozása nyilvánvalóan nem érheti el azt a mértéket, amely mértékben a jog a közhatalom-gyakorlók magánszférájába avatkozhat be. Továbbá enyhébbnek kell lennie a pártokra vonatkozó szabályoknál is, hiszen a pártok célja kifejezetten a részvétel a választásokon, a parlamenti többség és a kormányzati hatalom megszerzése.